

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.127-136>

УДК 72.03: 741.9

Яблонська Ганна Дмитрівна,
кандидат архітектури, професор
кафедри інформаційних технологій в архітектурі
Київського національного університету будівництва і архітектури
yablonskaya.a@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-1039-259X>

АРХІТЕКТУРА УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО: АКВАРЕЛІ, МАЛЮНКИ, КРЕСЛЕННЯ ДМИТРА ЯБЛОНСЬКОГО

Анотація: здійснено огляд науково-художнього видання «Архітектура українського бароко: акварелі, малюнки, креслення Дмитра Яблонського», що вийшло з друку в 2019 році, яке присвячене науково-художній діяльності 50-х років ХХ ст. архітектора Д. Н. Яблонського. Надано опис досягнень його діяльності, а саме, обстеження, фіксація та аналіз споруд XVII – XVIII ст. Лівобережної України та Придніпров'я. Простежено вплив цих матеріалів на науково-дослідницьку роботу інших вчених та на відновлювальна-реставраційні роботи пам'яток доби Українського бароко. Наведена історія репресованого альбому «Порталы в украинской архитектуре», 1955 року видання.

Ключові слова: українське бароко, стильова течія, еволюція формоутворення, архітектурний малюнок, обміри, декоративне різьблення по тинку.

Науково-художнє видання «Архітектура українського бароко: акварелі, малюнки, креслення Дмитра Яблонського» [1] є суттєво переробленим та доповненим виданням дослідницьких матеріалів архітектурних пам'яток часів Українського бароко, що були зроблені кін. 40х - поч. 50х років ХХ ст. аспірантом Академії Архітектури УРСР Дмитром Ниловичем Яблонським, до складу якого увійшли всі акварелі, малюнки та креслення, що зберігалися у сімейному архіві, а також матеріали з альбому «Порталы в украинской архитектуре» [2], 1955 року видання.

Ця робота проводилася як науково-дослідницьке завдання Академії Архітектури УРСР і була успішно захищена як кандидатська дисертація. Але виконані Д. Н. Яблонським робочі матеріали, малюнки та креслення, мали таку високу художню якість, що АА УРСР прийняло рішення видати матеріали аспірантського дослідження окремим альбомом, під редакцією президента Академії, доктора архітектури В. Г. Заболотного [3, 4], тиражем 4500 екз. До

масового споживача видання не дійшло. Воно було знищено після постанови ЦК КПРС і РМ СРСР від 4 листопада 1955 року, № 1871 «Про усунення надмірностей у проектуванні та будівництві» [5] та активізації дій уряду по боротьбі з формуванням національно-культурної ідентичності українців [6].

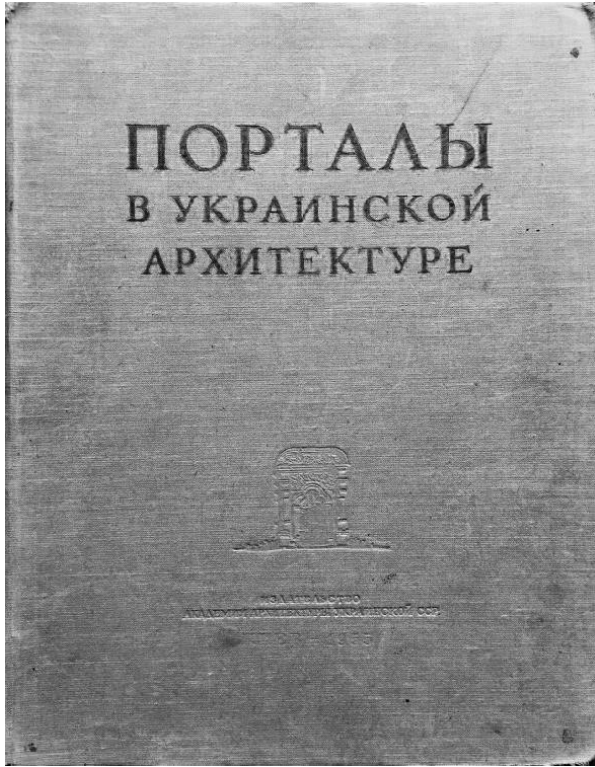

Рис. 1. Обкладинка альбому «Порталы в украинской архитектуре», 1955р.

Але не весь тираж було знищено, видавництво встигло розіслати сигнальні екземпляри по бібліотеках, де влада про них забула. Ще в родині зберігся авторський екземпляр альбому та декілька книг зі знищеними титульними аркушами. Цими матеріалами згодом користувались в своїх дослідницьких роботах багато науковців-архітекторів та мистецтвознавців, наприклад, такі відомі, як Г. Логвін, М. Цапенко, В. Вечерський та ін. [7, 8, 9, 10, 11]. Сучасні дослідники української барокової архітектури та мистецтва також часто звертаються до цих матеріалів та посилаються в своїх монографіях, дисертаціях та статтях на книгу Яблонського Д. Н. [12, 13, 14, 15]

Матеріали альбому «Порталы в украинской архитектуре» включали обстеження споруд доби Українського бароко періоду XVII – XVIII ст. Лівобережної України та Києва, а саме, переважно декоративне оздоблення фасадів, порталів, вікон церков, кам'яниць, дзвіниць, монастирських споруд та ін., що зберіглися після лихоліття першої половини XX століття.

Часи, коли проводилося це дослідження, м'яко кажучи, були складні. Відкрито говорити про унікальність такого явища, як Українське бароко, його «самостійність» від російських впливів було не можливо [16]. Це спостерігається в тексті вступної статті, що передувала у альбомі (з незначними правками та коментарями укладача включено до нового видання), де немає посилань на західноєвропейське коріння українського бароко та впливів української культурної традиції, яка активно формувалася навколо Києво-Могилянської академії та Києво-Печерської Лаври. Також не говориться про оформлення цього напрямку в самостійну стильову течію, що

характеризувалося солярною символікою та рослинною орнаментикою, появою своєрідних мотивів в декорванні фасадів відновлюваних споруд доби Київської Русі та створенні особливого типу храмової споруди, яка більш ніде не зустрічається, прототипом якої була дерев'яна сакральна українська архітектура.

Розквіт Українського бароко в архітектурі став можливим завдяки культурній та спонсорській діяльності видатних культурних, релігійних та політичних діячів, таких як Петро Конашевич-Сагайдачний, Петро Могила, Іван Мазепа, родина Розумовських та ін., без меценатської діяльності яких було би неможливе це унікальне явище [17]. Хоча ця доба українського Відродження досить швидко закінчилась, від неї залишилось багато чудових та своєрідних пам'яток архітектури по всій Україні - в Києві, Чернігові, Полтаві, Великих Сорочинцях, Переяславі-Хмельницькому, Лубнах, Козельці, Харкові та ін.

Дмитро Яблонській, одним з перших, обстежив, зафіксував та обміряв фрагменти та деталі більш ніж 40 споруд, церков та монастирських комплексів. Треба зазначити, що це обстеження проводилося в складних польових умовах без спеціального обладнання та допомоги, після Другої світової війни. І тут сталося до нагоди його унікальні здібності як видатного і талановитого майстра архітектурного малюнка та акварельної техніки. Всі об'єкти ретельно фіксувались, замальовувались та обмірялись. Ця робота стала підґрунтям для створення унікальних таблиць-креслень порталів барокових споруд та наукового аналізу композиційних, декоративних особливостей споруд Українського бароко. Також були з'ясовані своєрідні способи будування та декорування цих споруд, які виконувались українськими майстрами XVII – XVIII ст.

На основі цих досліджень було зроблено аналіз та класифікацію порталів та інших елементів споруд за ознаками впливів часу та місце розташування; простежено еволюцію формоутворення та розвиток художньої майстерності виконання оздоблення та декорування. Також було з'ясовано, що особливості цегляного будування, а саме, фізичні властивості будівельної глини та технології виробництва цегли в цих регіонах України, потребувало, для захисту від кліматичних впливів та руйнування, ретельного та якісного оброблення поверхонь товстим шаром вапняного тиньку. А це, в свою чергу, надало можливість своєрідного, «м'якого» моделювання, «різьблення по тиньку» форми карнизів, капітелей; створення різноманітних та оригінальних композиційних трактовок ордерів, обрамлень, завершень вікон та порталів; фантазійного різьблення деталей та орнаментів в площині стіни, яка притаманна тільки спорудам Українського бароко та створила її неповторний

архітектурний вигляд. Також дослідником було встановлено пропорційні закономірності формоутворення, базисом якого став модуль на основі цегли місцевого виробництва.

Згодом, проведене Д. Н. Яблонським дослідження, активно використовувалося при проведенні реставраційно-відновлювальних робіт Мгарського та Видубицького монастирів, Софії Київської, церкви в Великих Сорочинцях та багатьох інших.

Яблонський Д. Н. (1921 - 2001) був відомим видатним вченим, архітектором, дійсним членом Української академії архітектури, доктором архітектури, якій все своє життя працював в Україні [18, 19]. Він належав до того типу талановитих людей, які здатні заснувати нові напрямки професійної та наукової діяльності. Він, одним з перших в Україні, почав займатися дослідництвом української архітектурної спадщини в післявоєнні роки, був серед засновників індустріального житлового будівництва в Україні. Одним з перших серед архітекторів почав займатися кібернетикою та обчислювальними методами в проектуванні. В останні роки життя, розпочав проектувати і будувати церкви вже в незалежній Україні. З середини 90х років Д. Н. Яблонський вирішив перевидати свій славнозвісний альбом «Портали в українській архітектурі». Але за його життя цього не сталося.

Нове видання стало можливим тільки зараз, завдяки старанням багатьох людей. При його створенні було вирішено включити до видання всі графічні матеріали, що зберігалися в родинному архіві, які мають безперечно самостійну художню цінність. А також текст авторської вступної статті «Портали в українській архітектурі XVII – XVIII ст.» та таблиці креслень порталів з анотаціями-коментарями.

Чудову та змістовну статтю про життя та творчість Д. Н. Яблонського написав друг та соратник, доктор архітектури, професор М. М. Дьомін, в якій він відзначив видатний внесок майстра в розвиток української архітектури та науки [20]. Всі графічні матеріали – акварелі, малюнки та архітектурні обміри, були професійно сфотографовані з оригіналів архітектором В. І. Диваком, якій також зробив оригінал-макет книги.

Науково-художнє видання складається з двох блоків. У перший блок увійшли 104 авторські акварелі, малюнки, обміри споруд Українського бароко Лівобережної України та Києва, що збереглися у родинному архіві і ще ніколи не публікувались. Вони зроблені з неперевершеною майстерністю та смаком, які зараз, на жаль, зникають серед архітекторів-професіоналів. Особливо треба відзначити, так звані, робочі матеріали, які увійшли у видання, а саме, начерки та архітектурні обміри, що робились Яблонським в польових умовах, які демонструють якість професійної роботи, вміння компанувати та швидко і

змістовно переносити на папір інформацію про архітектурні споруди та деталі. Всі ці матеріали набули з часом художню цінність самі по собі. Матеріали першого блоку видання можуть застосовуватись при викладанні малюнку та акварельної техніки для архітекторів, а також для академічної роботи з архітектурного креслення, відмивок пам'яток архітектури на перших курсах архітектурних вузів. У другий блок включено матеріали з альбому «Портали в українській архітектурі», 1955 року видання, що були перекладені українською мовою. Це авторська узагальнююча стаття про архітектуру порталів Українського бароко, а також 33 таблиці креслень порталів та анотації-коментарі до них. Науково-дослідницькі матеріали другого блоку не втратили актуальності в наш час і можуть бути використані дослідниками української архітектурної спадщини та фахівцями-реставраторами в своїй професійній роботі.

Рис.2. Обкладинка видання «Архітектура українського бароко: акварелі, малюнки, креслення Дмитра Яблонського», 2019 року

Книга «Архітектура українського бароко: акварелі, малюнки, креслення Дмитра Яблонського» була рекомендована до друку вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури та згодом видана за кошти родини. В вересні 2019 на архітектурному факультеті КНУБА було організовано виставку акварельних та графічних робіт Дмитра Яблонського та проведено презентацію книги.

Видання розраховано на архітекторів-практиків в галузі храмовбудування, студентів спеціальності 191 «Архітектура та містобудування», а також може статися у нагоді аспірантам, викладачам, фахівцям з історії і теорії архітектури та мистецтвознавства.

Ознайомитись з виданням можна в бібліотеці архітектурного факультету та на кафедрі інформаційних технологій в архітектурі КНУБА.

Список використаних джерел

1. Яблонский Д. Н. Порталы в украинской архитектуре. Київ: Издательство АА УССР, 1955. 142 с.
2. Архітектура українського бароко: акварелі, малюнки, креслення Дмитра Яблонського / редактор та укладач Г. Д. Яблонська. Київ: КНУБА, 2019. 192 с.
3. Заболотний Володимир Гнатович. Мистецтво України: біографічний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. с. 246.
4. Заболотний Володимир Гнатович. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2000, № 8 (спеціальний): Архітектурна школа КІБІ-КНУБА: до 70-річчя діяльності. с. 109-110.
5. Об устранении излишеств в проектировании и строительстве: Постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР от 4.11.1955 г. № 1871. URL: <http://sovarch.ru/postanovlenie55/> (дата звернення 20.11.2019).
6. Яблонський Д. Н. Матеріал з українського бароко. З історії Української Академії архітектури: додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України». Київ, 1995. с. 67-110.
7. Нариси історії архітектури Української РСР (дожовтневий період). Київ: Держбудвидав УРСР, 1957. 560 с.
8. Логвин Г. По Україні: Стародавні мистецьки пам'ятки. Київ: Мистецтво, 1968. 464 с.
9. Логвин Г.Н. Чернигов, Новгород-Северский, Глухов, Путивль. Москва: Искусство. 1980. 287 с.
10. Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины XVII – XVIII веков. Москва: Стройиздат, 1967. 234 с.
11. Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: Виявлення, дослідження, фіксація. Київ: Видавничий дім А.С.С., 2005. 588 с.
12. Viktor Vechersky. Results of Ukrainian Architecture study of Hetman period. Bulletin of Kyiv National University of Culture and arts. Series in Museology and Monumental Studies. ISSUE 1 (2018). pp. 84-102.
13. Предко О. Застосування ордеру у житлових будинках Львова XVI-XVII ст. Вісник ДУ «Львівська політехніка». Львів: ДУЛП, 1999. № 375. с. 225-230.
14. Мезенцев В. І. Західні, українські та російські прийоми в архітектурі й декорі палацу І. Мазепи в Батурині. Сіверщина в історії України. 2013. № 6.

с. 220-234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu_2013_6_54. (дата звернення 20.11.2019).

15. Перець О. Художньо-композиційні особливості архітектурно-ліпного оздоблення мурованих храмів Полтавщини XVII-XVIII століть. Матеріали 4 Всеукраїнської конференції «Вайнгортівські читання». Полтава, 2012, с.241-252. URL.: <http://histpol.pl.ua/ru/component/content/article?id=8162> (дата звернення 25.11.2019).

16. Коптева Г. Л. Семантика «порога» в архитектурной ритмике городской среды. Монография. Харьков: ХНАМГ, 2009. 104 с.

17. Пучков А. А. Отзыв Н. С. Коломийца на кандидатскую диссертацию Д. Н. Яблонского «Порталы украинской архитектуры XVII – XVIII вв.». Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. 2017. №№.12-13. с. 160-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spdr_2017_12-13_12 (дата звернення 25.11.2019).

18. Вечерський В. Гетьманські столиці України. Київ: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час». 2008. 320 с.

19. Яблонський Дмитро. Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Львів, 2000. Т.10. с. 3254.

20. Яблонський Дмитро Нилович. Мистецтво України: Біографічний довідник. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. с. 873.

21. Демин Н. М. Дмитрий Нилович Яблонский. Вісник Української академії архітектури. Ювілейний випуск №17. Київ: 2002. с. 138-140.

References

1. Yablonsky D. N. (1955). Portalyi v ukrainskoy arhitekture [Portals in Ukrainian architecture]. Kyiv, Publishing House AA USSR. 142p. (in Russian)
2. Yablonsky D. N. (2019). Arhitektura ukrayinskogo baroko: akvareli, malyunki, kreslennya Dmitra Yablonskogo [Architecture of Ukrainian Baroque: watercolors, drawings, drafts by Dmitry Yablonsky]. Editor and compiler Yablonska G.D., Kyiv, KNUCA. 192p. (in Ukrainian)
3. Zabolotny V. G. (1997). Mistetstvo Ukrayini: biografichniy dovidnik [Art of Ukraine: a biographical guide]. Edit by A. V. Kudritskyiy. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia by M. P. Bazhan. 246p. (in Ukrainian)
4. Zabolotny V. G. (2000). Suchasni problemi arhitekturi ta mistobuduvannya [Modern problems of architecture and urban planning]. № 8 (special): KIBI-KNUCA Architectural School: to the 70th anniversary. pp. 109-110. (in Ukrainian)
5. Ob ustraneniі izlishestv v proektirovaniі i stroitelstve: Postanovlenie TsK KPSS i Soveta ministrov SSSR ot 4.11.1955. № 1871. [On elimination of excesses in design and construction: Decree of the Central Committee of the CPSU

and the Council of Ministers of the USSR of 04.11.1955, No. 1871.] URL: <http://sovarch.ru/postanovlenie55/>

6. Yablonsky D. N. (1995). Material z ukrayinskogo baroko. Z Istoriyi Ukrayinskoyi Akademiyi arhitekturi: dodatok do schorichnika «Arhitekturna spadschina Ukrayini». [Material from Ukrainian Baroque. From the History of the Ukrainian Academy of Architecture: Supplement to the Annual Architectural Heritage of Ukraine]. Kyiv. pp.67-110. (in Ukrainian)

7. Narisi Istoriyi arhitekturi Ukrayinskoyi RSR (dozhovtneviy period). (1957). [Essays on the history of architecture of the Ukrainian SSR (pre-October period)]. Kyiv. State building of the USSR, 560p. (in Ukrainian)

8. Logvin G. (1968). Po Ukrayini: Starodavni mistetski pam'yatki. [Across Ukraine: Ancient Art Monuments]. Kyiv: Art, 464p. (in Ukrainian)

9. Logvin G. N. (1980). Chernigov, Novgorod-Severskiy, Gluhov, Putivl. [Chernihiv, Novgorod-Seversky, Glukhov, Putivl]. Moskow: Iskusstvo. 287p. (in Russian)

10. Tsapenko M. (1967). Arhitektura Levoberezhnoy Ukrainyi XVII – XVIII vekov. [The architecture of the Left-Bank Ukraine of the XVII - XVIII centuries] Moskow: Stroyizdat, 234p. (in Russian)

11. Vechersky V. (2005). Pamyatki arhitekturi y mistobuduvannya Livoberezhnoyi Ukrayini: Viyavlennya, doslidzhennya, fiksatsiya. [Monuments of architecture and urban planning of Left Bank Ukraine: Detection, research, fixation]. Kyiv: Vidavnichiy dim A.S.S., 588p. (in Ukrainian)

12. Vechersky V. (2018). Results of Ukrainian Architecture study of Hetman period. Bulletin of Kyiv National University of Culture and arts. Series in Museology and Monumental Studies. ISSUE 1. pp.84-102

13. Predko O. (1999). Zastosuvannya orderu u zhitlovih budinkah Lvova XVI-XVIIst. [Application of the warrant in the residential buildings of Lviv XVI-XVII centuries]. Visnik DU “Lvivska politehnika”. Lviv: DULP, #375. pp.225-230 (in Ukrainian)

14. Mezentsev V. I. (2013). Zahidni, ukrayinski ta rosiysk priyomi v arhitekturi y dekori palatsu I. Mazepi v Baturini. Siverschina v Istoriyi Ukrayini [Western, Ukrainian and Russian receptions in architecture and decoration of I. Mazepa Palace in Baturin. Siverschina in the history of Ukraine]. # 6. 220-234. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu_2013_6_54 (in Ukrainian)

15. Perets O. (2012). Hudozhno-kompozitsiyini osoblivosti arhitekturno-lipnogo ozdoblennya murovanih hramiv Poltavschini XVII-XVIII st. [Artistic and compositional particularities of architectural-stucco compilation of the mural temples of Poltava XVII-XVIII century]. Poltava. «Vayngortivski chitannya». 241-252. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/component/content/article?id=8162> (in Ukrainian)

16. Kopteva G. L. (2009). Semantika «poroga» v arhitekturnoy ritmike gorodskoy sredyi. [The semantics of the “threshold” in the architectural rhythm of the urban environment]. Harkov: HNAMEG, 104p. (in Russian)
17. Puchkov A. A. (2017). Otzyiv N.S. Kolomiytsa na kandidatskuyu dissertatsiyu D. N. Yablonskogo «Portalyi ukrainskoy arhitekturyi XVII – XVIII vv.».[Review by N. S. Kolomiyets for D. N. Yablonsky's Ph.D. thesis “Portals of Ukrainian Architecture of the 17th – 18th centuries”]. Suchasni problemi doslidzhennya, restavratsiyi ta zberezhennya kulturnoyi spadshchiny. No. 12-13. pp.160-168. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Spdr_2017_12-13_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spdr_2017_12-13_12) (in Russian)
18. Vechersky V. (2008). Getmanski stolitsi Ukrayini. [Hetman's capitals of Ukraine]. Kyiv: Informatsiyno-analitichna agentsiya «Nash chas». 320p. (in Ukrainian)
19. Yablonsky D. (2000). Entsiklopediya ukrayinoznavstva: Slovnikova chastina. [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary Part] Lviv, T.10. p. 3254. (in Ukrainian)
20. Yablonsky D. N. (1997). Mistetstvo Ukrayini: Biografichniy dovidnik. [Art of Ukraine: A biographical guide]. Kyiv: «Ukrayinska entsiklopediya» im. M. P. Bazhana, p.873. (in Ukrainian)
21. Demin N. M. (2002). Yablonsky D. N. Visnik Ukrayinskoyi akademiyi arhitekturi.[Bulletin of the Ukrainian Academy of Architecture]. Yuvileyniy vipusk No. 17. Kyiv: 2002. pp.138-140 (in Russian)

Аннотация

Яблонская Анна Дмитривна, кандидат архитектуры, профессор кафедры информационных технологий в архитектуре, Киевский национальный университет строительства и архитектуры.

Архитектура украинского барокко: акварели, рисунки, чертежи Дмитрия Яблонского.

В статье представлен обзор научно-художественного издания «Архитектура украинского барокко: акварели, рисунки, чертежи Дмитрия Яблонского», которое вышло из печати в 2019 году и посвящено научно-художественной деятельности 50-х годов XX века архитектора Д. Н. Яблонского. Предоставлено описание достижений его деятельности: обследование, фиксация и анализ сооружений XVII - XVIII вв. Левобережной Украины и Приднепровья. Прослежено влияние этих материалов на научно-исследовательскую работу других ученых и на восстановительные-реставрационные работы памятников архитектуры украинского барокко. Приведена история репрессированного альбома «Порталы в украинской архитектуре», 1955 года издания.

Ключевые слова: украинское барокко; стилевое течение; эволюция формообразования; архитектурный рисунок; обмерочные чертежи; резьба по штукатурке.

Abstract

Yablonska Hanna, Candidate of architecture (Ph.d.), Professor of the Department of Information Technologies in Architecture, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Architecture of Ukrainian Baroque: watercolors, drawings, drafts by Dmitry Yablonsky.

The article announces the book “Architecture of Ukrainian Baroque: watercolors, drawings, drafts by Dmitry Yablonsky”, published in 2019. The publication includes 104 professionally executed, highly artistic watercolors, graphic works, sketches and drawings of architectural structures of the XVII-XVIII cent. Left-bank Ukraine, which held in the 50s of the XX cent. as part of the dissertation. The book includes an article by D. N. Yablonsky "Portals in Ukrainian architecture of the XVII–XVIII cent." and 33 drawings of portals of structures with annotations, which made personally by the author. In 1955, the materials of this study published in the form of the album “Portals in Ukrainian Architecture” with a circulation of 4,500 copies. His fate was tragic. By decision of the authorities, almost the entire circulation destroyed, with the exception of several dozen books. The study, conducted by architect D. Yablonsky (1921-2001), consisted of a detailed inspection, recording, sketching and measurement of more than 40 churches, monastery complexes and civil structures of the Ukrainian Baroque era. The aim of this work was to collect materials about objects that preserved after the Second World War with the aim of analysis, systematization of data and the possibility of restoration. Many researchers of Ukrainian culture and architecture of the XVII - XVIII cent. use these materials in their work. Beautifully executed watercolors and drawings of architectural monuments not only serve as a source of invaluable information during restoration work, but they themselves are of artistic value. The publication includes copyright works, the originals of which are stored in the family archive of D. Yablonsky, a significant part of which never been published before. The book may be of professional interest to students, graduate students, and specialists in theory, history of architecture of Ukraine, as well as for lovers of graphic art.

Keywords: Ukrainian Baroque; style flow; evolution of form creation; architectural drawing; stucco carving.